

ALKOHOLISMISTA ALLIKKOON

Mikä on sosiaalisen ympäristön osuus alkoholismissa? Kysymys kuulostaa täysin ”luonnolliselta”. Siihen saattaa olla vaikea vastata lyhyesti ja täsmällisesti, mutta jonkinlaisen järkevän vastauksen antaminen tuntuu kaikkea muuta kuin mahdollomalta. Jos voimme kysyä, mikä merkitys perimällä on alkoholismin muotoutumisessa, miksi emme voisi kysyä, mikä on (sosiaalisen) ympäristön merkitys?

Kysyin ja tein mielenkiintoisen havainnon. Olen jo jonkin aikaa yrittänyt ”pysyä erossa alkoholista” (tarkemmin sanoen alkoholitutkimuksesta) ja keskittyä yleisempiin ihmisten ja heidän sosiaalisen ympäristönsä suhteeseen liittyviin kysymyksiin. Kiintoisaa on, kuinka vaikeaa oli sisällyttää alkoholismin problematiikka sosiaalista ympäristöä koskevaan ”tieteelliseen

evidenssiin” (seminaarikutsussa ollutta ilmaisua käyttäkseni). Alkoholismi ei kerta kaikkiaan tahtonut sopia sosiaalipsykologisiin kysymyksenasetteluihini ja karkasi lopulta kokonaan ajatusteni ulottuvilta.

Alkoholismin katoaminen herätti koko joukon kysymyksiä. Voisiko olla niin, että erilaiset enemmän tai vähemmän itsestään selvinä pidetyt yleistieteelliset ”yleisökysymykset” eivät niin itsestään selviä olekaan? Alkoholismi saattaa olla polttava yhteiskunnallinen ongelma, mutta onko se siirrettävissä niin fysiologian ja sosiologian kuin kaikkien siltä väliltä olevien tieteenalojen tutkimuskohteeksi? Voivatko fysiologit ja sosiologit todella ”löytää toisensa” alkoholismin kaltaisissa ”yleisinhimillisissä ongelmissa”?

Kysymykset pakottivat ”aloittamaan alusta” ja kysymään, mitä kaikkea puheeseen alkoholismista loppujen lopuksi sisältyy. Kyse ei ole niinkään sanasta alkoholismi (tässä voitaisiin yhtä hyvin puhua juoppoudesta tai alkoholin väärin-

käytöstä) eikä siitä, miten sana alkoholismi erilaisissa ”sanakirjoissa” määritellään, kuin siitä, miksi ja miten tätä sanaa käytetään. Mikä alkoholismissa kiinnostaa?

*

Alkoholismista kiinnostunut ei ainakaan jää yksin. Tämä ongelma koskettaa ”kaikkia”. Kyse on ”yleisestä sanasta”, jota ei (enää) tarvitse joka yhteydessä määritellä. Alkoholismista voi halutessaan puhua yhtä vaivattomasti kuin säästä. Kysymys ”mitä sinä alkoholismilla tarkoitat” on usein jokseenkin yhtä käyttökelpoinen kuin kysymys ”mitä sinä säällä tarkoitat”. Jokainen tietää, mistä alkoholismista puhuttaessa on kysymys, olivat yksityiskohtaiset määritelmät kuinka erilaisia tahansa. Me voimme vaivatta keskustella meteorologin kanssa säästä ymmärtämättä halaistua sanaa hänen teknisestä jargonistaan; me voimme vaivatta keskustella fysiologin kanssa alkoholismin perinnöllisyydestä tietämättä, mitä serotoniini, kefalokaudaali-

Artikkeli perustuu Suomen Aivotutkimusseuran ja Alkon tutkimuslaboratorion biolääketieteen osaston 13.3.1991 järjestämässä seminaarissa ”Alkoholismi aivojen sairautena” pidettyyn alustukseen.

nen ja hypothalamus tar-koittavat.

Alkoholismista puhumi-sella on tätä kautta ilmi-sel-viä etuja. Aihe sopii varsin hyvin esimerkiksi keskus-te-luun tieteen yhteiskunnalli-sesta relevanssista. Alkoho-lismin asettaminen tutki-muksen eksplisiittiseksi ai-heeksi on oiva tie niin tutki-muksen rahoittajien, tiedo-tusvälineiden edustajien kuin ns. suuren yleisön sy-dämiin. Kyse on käsitteestä, joka on ladattu henkilökoh-taisilla kokemuksilla ja yh-teiskunnallisilla ongelmil-la. Kun tutkitaan alkoholis-mia, tutkitaan jotakin, millä on merkitystä; kun tutkitaan alkoholismia, ollaan kauka-na paljon parjatusta ”nolla-tutkimuksesta”.

Alkoholismi yhdistää paitsi tutkijat ja arkielämän myös tutkijat keskenään. Vaatimukset tieteidenväli-sestä yhteistyöstä on peri-aatteessa sitä helpompi täyttää, mitä suurempi on ”yhteinen pohja”, mitä enemmän on kysymyksiä ja ongelmia, joiden tärkeedes-tä vallitsee enemmän tai vä-hemmän täydellinen yksi-mielisyys. Alkoholismi on yksi ongelma, joka jo on va-kiinnuttanut paikkansa suhteellisen monilla tie-teenaloilla käytävissä dis-kursseissa. Fysiologi, joka oman tieteellisen evidens-sinsä nojalla on ehdottoman vakuuttunut siitä, että alko-holismi on perinnöllistä, näyttää jaksavan suhteelli-

sen kauan kuunnella sosio-logia, joka omiin tutkimuk-siinsa nojaten väittää al-koholismin olevan ennen kaikkea kulttuurinen eli ei-biologinen ilmiö.

Kaiken kaikkiaan tämä ”seesam” avaisi näin paitsi rahakirstut myös kaivatun tien tieteidenvälisen yhteis-työn ja -ymmärryksen saa-vuttamiseksi. Alkoholis-missa meillä on yhteinen ongelma, jonka varaan voi rauhassa rakentaa nyt jär-jestettävän kaltaisia tietei-denvälisiä seminaareja.

*

Tilanne ei käytännössä tie-tenkään ole näin auvoinen. Vähintään yhtä usein kuin fysiologi ja sosiologi ymmär-tävät toisiaan, he eivät käsi-tä toistensa puheista sanaa-kaan (paitsi tietysti sanan alkoholismi). Mitä merkit-see se, että ”kaikki” saman-aikaisesti sekä ymmärtävät että ovat ymmärtämättä toi-siaan?

Yhteisymmärryksen epä-täydellisyys voi toki johtua siitä, että alkoholismista ei ole vielä keskusteltu tar-peeksi. On mahdollista, että tieteidenvälisen yhteistyön voimistaminen johtaa lopul-ta tilanteeseen, jossa eri tie-teenalojen alkoholismista tuottamat tosiasiat palape-lin palojen tapaan loksah-tavat osaksi ongelman koko-naisvaltaista ratkaisua. Ryhmän suoritus voi olla kaikkien sen jäsenten suori-tusten summa. Pinnan alla

muhii tällöin ”kasautumis-vaikutus” (Eskola 1982, 102), joka on aina positiivi-nen: ”joukko miehiä jaksaa nostaa suuremman kiven kuin vahvinkaan heistä yk-sinään”.

Yhteisymmärryksen epä-täydellisyys voi kuitenkin johtua myös siitä, että eri tieteenalojen tulokset ovat toisensa pois sulkevia. Yh-teisymmärrys voi jäädä puo-litiehen siksi, että kaikki palaset eivät yksinkertai-sesti mahdu samaan ku-vaan. ”Tasotusvaikutus tu-lee näkyviin tehtävissä, joissa joukon suoritus tai tu-los on sen jäsenten yksilöl-listen panosten tavalla tai toisella syntyvä keskiarvo, niin kuin joukon päätös kun se on kompromissi jäsenten ehdotuksista” (Eskola 1982, 104). Kun tehdään kompromisseja, tehdään ratkaisuja, joihin kukaan ei ole täysin tyytyväinen.

Alkoholismi voi olla jon-kin ilmiön enemmän tai vä-hemmän tarkka kuvaus, mutta se voi olla myös ”kompromissi”. Ja kompro-misseissä käytetään eri lo-giikkaa kuin kuvauksissa.

Jos ja kun alkoholismi on kompromissi, oleellista ei ole niinkään se, mikä kai-kista mahdollisista alko-holismin määritelmistä on lähimpänä ”totuutta”, käsit-teen kuvaaman ilmiön to-dellista luonnetta, vaan se, mikä kaikista mahdollisista määritelmistä on sellainen, jonka mahdollisimman mo-

net voivat hyväksyä. Tällainen yleinen ja yhtäläinen määritelmä on toki varsin käyttökelpoinen, mutta samalla se on varsin puutteellinen. Monenmoisten alkoholismia koskevien määritelmien yhteensovittaminen on verrattavissa murtolukujen laventamiseen: ennen kuin murtoluvut voidaan laskea yhteen, ne täytyy laventaa — pienin yhteinen nimittäjä tuo luvut samalle viivalle, mutta ”hukkaa” samalla alkuperäiset luvut. Entäpä jos hinta, joka siitä, että ”kaikki” voivat käyttää samaa käsitettä vaikka puhuvatkin eri asioista, täytyy maksaa, on se, että alkuperäinen tieto alkoholismista jää niin sanotusti jalkoihin?

Otetaan yksinkertainen esimerkki. Ajatellaan, että meitä kiinnostaa Suomessa olevien tuotantolaitosten määrä. Jotta laitokset voitaisiin laskea, on päätettävä, mikä nimenomaan on tuotantolaitos ja mikä ei. Määrittelemistä varten perustetaan komitea, joka ei kuitenkaan pääse yksimielisyyteen: A on sitä mieltä,

että tuotantolaitos on määriteltävä työntekijöiden määrän suhteen, B määritteli laitoksen omistussuhteiden perusteella, C tuotteiden perusteella, D liikevaihdon perusteella jne. Aikansa turhaan kinattuaan jäsenet tekevät määritelmällisen kompromissin tyyliin ”tuotantolaitokset ovat suuria yrityksiä” ja päättävät jokainen käynnistää oman laskentansa. Kaikki toimivat systemaattisesti, johdonmukaisesti, tieteellisesti ja saavat tuloksen. A:n mukaan Suomessa on 15 767 tuotantolaitosta, B:n mukaan 2 750, C ei voi käsitellä, kuinka joku voi esittää noin pieniä lukuja, ja D on tieteellisesti todistanut, että laitoksia on vain 256. Kuka on oikeassa ja kuka väärässä? Kaikki ovat oikeassa. Väärässä on keskustelu, jossa kaikki käyttävät samaa sanaa vaikka puhuvat ihan eri asiasta.

*

Tarkoitukseni ei missään tapauksessa ole alkaa mestaroida sillä, kuka alkoholis-

min käsitettä saa käyttää ja kuka ei. Jotakin yhteistä alkoholismista käytävällä keskustelulla ja siihen kohdistuvalla tutkimuksella joka tapauksessa on tuotantolaitosten laskemisen kanssa. Jos ei muuta niin se, että tältäkin alueelta löytyy lukemattomien tieteenalaja jopa tutkimuskohtaisten määrittelyjen lisäksi erilaisia konsensuskomiteoiden yleisiä mitäänsanomattomia käsityksiä siitä, mikä on alkoholismia ja mikä ei. Vaikka konkreettiset tutkimukset ovat valovuosien päässä toisistaan, usko siihen, että on olemassa jokin enemmän tai vähemmän yhtenäinen ilmiöjoukko, jota voidaan kutsua nimellä alkoholismi (ja siihen, että on olemassa joukko ihmisiä, joita voidaan kutsua nimellä alkoholisti), näyttää olevan varsin voimakas. Miksi?

KIRJALLISUUS

Eskola, A.: Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Helsinki: Tammi, 1982

KLAUS WECKROTH